

Türkiye’de COVID-19 Süreci*

Arş. Gör. Dr. Sevim Coşkun

Arş. Gör. Dr. Çağrı Zeybek Ünsal

Prof. Dr. Nüket Örnek Büken

sevimcoskun@hacettepe.edu.tr

**Bu yazının tamamı UNESCO’nun resmi bülteni olan “Bioethical Voices”ın Haziran 2020 tarihli Biyoetik ve Coronavirüs adlı özel sayısında “COVID-19 in Turkey” başlığıyla yayımlanmıştır. (Bu sayıya -Newsletter “Bioethical Voices” 20th issue June 2020- şu linkten ulaşılabilir: http://www.unesco-chair-bioethics.org/?page_id=4568). Yeni verilerle birlikte güncellenerek özetlenmiştir.*

COVID-19, ilk olarak Çin’de 2019 yılının Aralık ayında ortaya çıkmış ve dünya çapında hızla yayılarak bir pandemiye neden olmuştur. Türkiye’de ilk teyit edilen COVID-19 vakası, 9 Mart 2020’de hastaneye sevk edilen, Avrupa seyahati öyküsü olan 44 yaşında bir erkek hasta olmuş ve 11 Mart 2020’de düzenlenen bir basın toplantısında, Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca tarafından açıklanmıştır. Bakan Koca “Koronavirüs, alınacak tedbirlerden daha güçlü değil. Bir hastanın topyekun risk olmadığını, karantinaya alınmış bir hastanın da toplumu tehdit edemeyeceğini belirtmek istiyorum.” demiş ve sorunun küresel olduğunu, ancak mücadelenin ulusal olması gerektiğinin altını çizmiştir. 17 Mart 2020 tarihinde ise, Türkiye’de ilk COVID-19’a bağlı ölümün gerçekleştiği doğrulanmıştır (1).

Türkiye’deki mevcut duruma bakıldığında, 29 Haziran 2020 tarihli T.C. Sağlık Bakanlığı verilerine göre, Türkiye’de toplam 198.613 doğrulanmış COVID-19 vakası bulunmaktadır. Türkiye’deki toplam test sayısı, toplam vaka sayısı, toplam vefat sayısı, toplam yoğun bakım hasta sayısı, toplam entübe hasta sayısı, toplam iyileşen hasta sayıları ile o güne ait test, vaka, vefat ve iyileşen hasta sayısı verileri her gün Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca tarafından basın toplantısı veya kişisel sosyal medya hesapları aracılığıyla açıklanmaktadır. Ayrıca bu veriler, T.C. Sağlık Bakanlığının web sayfasından günlük olarak paylaşılmaktadır. Bakanlığın 29 Haziran 2020 tarihli verilerine göre, Türkiye’de toplam vefat eden kişi sayısı 5.115 ve toplam iyileşen hasta sayısı 171.809 olmuştur (2).

Bakan Koca, 29 Nisan 2020 tarihinde yaptığı basın açıklamasında, Türkiye’nin COVID-19 mücadelesi ile ilgili genel bir değerlendirme yapmıştır. Bakan Koca’ya göre, bu mücadele düzen, dikkat ve disiplin ile sürdürülmelidir ve kesintiye uğramadan devam etmelidir. Türkiye koronavirüsü geriletmiş ve gözle görülecek düzeyde kontrol altına almıştır. Çin’deki ilk vakanın görülmesinden itibaren dünyadaki gelişmeler, tecrübeler yakından izlenmiştir. Türkiye’deki sağlık kurumları salgına karşı hazırlanmıştır. Salgının başlangıç döneminde özellikle yurt dışından yapılan girişlere karşı uygulanan tedbirler hastalığın Türkiye’ye geçirmesini ve zaman kazanılmasını sağlamıştır. İlk vakanın tespit edildiği tarihten sonraki süreçte de uygulanan tedbirler oldukça etkili olmuştur. Türkiye’nin bu mücadeledeki başarısı ise özellikle tedbir, tespit ve hızlı tedavi yaklaşımına bağlı olmuştur. Filyasyon yönteminin de başarıdaki rolü büyüktür. Böylece iz sürme yöntemiyle hastalığı

taşıyan kişinin son iki gün içinde temasta olduğu herkese ulaşılmaya çalışılmış; gerekli görülen kişilerin testleri yapılmıştır. Tespit edilen yeni hastalar ise hastalığı başkalarına bulaştırmadan izole edilmiştir. Türkiye’de yapılan test kapasitesi de sürekli arttırılmıştır. Hiçbir test tesadüfen yapılmamış; tüm testler, hastalığın kişiden kişiye bulaşıp yayılmasını önlemek için kullanılmıştır. Hastane ihtiyacı da baştan planlanmış; muhtemel yatak ve yoğun bakım ihtiyacı göz önünde tutularak özel hastane, kamu ya da üniversite hastanesi ayrımı yapılmaksızın alt yapısı yeterli tüm hastaneler birer pandemi hastanesi olarak görevlendirilmiştir (3).

Nisan ayının sonundaki verilere göre, Türkiye’de iyileşen hasta sayısı, yeni vaka sayısını geçmiştir. Entübe edilen hastalar için ölüm oranı %74’ten %14’e, yoğun bakımdaki hastalar için ise %58’den %10’a düşmüştür. Bu oranlarla birlikte Türkiye’deki sağlık çalışanlarının yaklaşık %6.5’ine (en az 7.428 sağlık çalışanına) COVID-19 bulaşmıştır. Bakan Koca, tüm sağlık çalışanlarına sıkı ve özverili çalışmalarından dolayı teşekkür etmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Genel Direktörü Dr. Tedros Ghebreyesus başkanlığında, 30 Nisan 2020 tarihinde gerçekleştirilen haftalık bilgilendirme toplantısında Bakan Koca, Türkiye’nin COVID-19 ile mücadelesini anlatmıştır. Koca’nın sunumuna göre, başta DSÖ olmak üzere tüm küresel paydaşlarla iş birliği en üst düzeyde devam ettirilmektedir. Türkiye her zaman güçlü bir DSÖ’ye olan ihtiyacın altını çizmiştir. Pandemi tehdidi karşısında, dayanışma en önemli silahtır. Bu süreçte, çatışmalar ve karşıt görüşler bir kenara bırakılıp çözüme odaklanılmalıdır. Bu zorlu günler atlatıldıktan sonra ise, nerede yanlış yapıldığı hep birlikte değerlendirilmelidir. Türkiye, COVID-19

tedavisinde başarılı sonuçlar almış, ölüm oranları düşük seyretmiş ve vaka artışı yavaşlamıştır. Erken tedavi protokolleri ile hastalığın pnomoniye doğru ilerleme oranı %60’tan %12’ye gerilemiştir. Tedavinin ileri safhalarında entübasyon için acele edilmeyerek ve hastalara yüzüstü pozisyonda hızlı akım oksijen tedavisi verilerek olumlu sonuçlar alınmıştır. Entübe edilmeyen hastaların iyileşme oranlarında ise anlamlı bir yükselme sağlanmıştır. Bunlarla birlikte, yoğun bakıma giren hastalarda ölüm oranı da önemli ölçüde düşürülmüştür. Filyasyon çalışmalarıyla temashıların %99’una (yaklaşık 455 bin kişiye) ulaşılmıştır. Alınan tedbirler sayesinde, virüsün en geç girdiği ülkelerden birisi olan Türkiye, erken dönemde (ilk ölüm vakasından sonra 30. günde) pik seviyesini yakalamıştır. En düşük vaka-ölüm oranına sahip Avrupa ülkelerinden biri olmuştur. Bu iniş eğiliminin sürdürülmesi için Türkiye’nin, alınan tedbirleri bir süre daha devam ettireceği; düşük rakamlar nedeniyle rehavete kapılmayacağı belirtilmiştir (4).

Bakan Koca, 6 Mayıs 2020 tarihinde yeni bir açıklama yapmış ve Türkiye’nin koronavirüse karşı mücadelede ilk dönemi tamamlamış olduğunu belirtmiştir. Türkiye’de sağlık ordusu çok büyük bir yol katetmiş; iyileşen vaka sayısı ile toplam vaka sayısı arasındaki fark azalmıştır. Ayrıca ilk kez, iyileşen hasta sayısı, mevcut COVID-19’lu hasta sayısını aşmıştır. Tüm bu sonuçlar, Türkiye’nin tanı ve tedavideki başarısını ve salgını kontrol altına aldığını göstermiştir. COVID-19’la mücadelenin ikinci dönemindeki başarının ise, yine önlemler almaya ve bu önlemlere uymaya bağlı olduğu belirtilmiştir. Bunun için kontrollü bir özgürlük anlayışı üzerinde durulmuş; bu anlayışa paralel

olarak da Türkiye’de “kontrollü sosyal hayat” düzenine geçilmiştir. Bu düzene göre, herkes evlerinden daha sık dışarı çıkabilmiş; fakat 2 temel kurala uyulması beklenmiştir: dışarıya çıkıldığında maske takmak ve sosyal mesafeyi ayarlamak. Ayrıca, bir sonraki aşamada yeni hasta sayısının ve yeni vefat sayısının sıfırlanması hedeflenmiştir. Bunun için istikrarlı olunması, riske karşı tam kontrol sağlanması ve net sonuçların elde edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (5).

Mayıs ayında Sağlık Bakanı Koca’nın yaptığı diğer açıklamalara göre, 198 ülkede hayatı tehdit eden, milyonlarca insana bulaşan ve yüz binlerce insanın ölümüne neden olan, ekonomisi çok güçlü ve hayat standardı yüksek olan ülkelerde bile toplumsal düzeni bozan böyle bir pandemi ile mücadelede kısa bir zaman geçmiştir. Bu salgın bizi hareketi sınırlamaya, izole olmaya, daha az temasa ve kontrollü yaşamaya zorlamaktadır. Türkiye’nin günlük koronavirüs tablosu, önceki günlere göre daha iyidir. İyileşen hasta sayısı, toplam hasta sayısının %70’ine ve günlük test kapasitesi de 50 bine ulaşmıştır. Hastalığın gerilemiş olması nedeniyle artık bu düzeyde test ihtiyacı yoktur; yapılan testlerdeki pozitiflik oranı ise düzenli olarak düşmektedir. Yani test sayısındaki artışa rağmen yeni hasta sayısı azalmıştır. Salgının 5. haftasından itibaren istikrarlı bir iyileşme sürecine girilmiştir. Mevcut şartlarda salgın kontrol altındadır. Fakat tedbirlere uyulmazsa, mücadelede 1 ay öncesine dönülebilir. Virüsten korunmayı sağlayacak kuralları askıya almak ve kalabalığa tedbirsiz karışmak risk içermektedir. Sağlık Bakanlığı, yeni yaşamın gerektirdiği sağlık standartlarını oluşturmaktadır. Bu süreç, tipik bir normalleşme süreci değildir. Pandemi, yeni bir hayat biçimi

getirmiştir. ‘Kontrollü sosyal hayat’ düzeninde, riskli ortamlardan uzak durmak ve riski en aza indirecek şekilde günlük hayatı düzenlemek gerekmektedir. Önlemler sadece bireysel olarak değil, sosyal birliktelik içinde alınmalı ve uygulanmalıdır. Maske ve mesafe kuralına mutlaka uyulmalı; uymayanlar veya risk yokmuş gibi davrananlar uyarılmalıdır. Salgınla mücadele için sorumluluk da paylaşılmalı ve istikrarlı olunmalıdır. Salgın kontrol altına alınsa bile, bu mücadelede iyi bir noktaya gelmek için sosyal hayatın da kontrol altına alınması gerekmektedir (6).

Bakan Koca’ya göre, mücadele bir seferberlik içinde gerçekleştirilmektedir ve salgına karşı alınan tedbirler toplum tarafından kabul görmektedir. Bu süreçte atılan ve mücadelenin anahtarı olan adım, salgının etkisinden korunmak için evlere çekilmektir ve bu dönemin mottosu ‘Hayat eve sığar’ olmuştur. Artık evler, bu mücadelenin hiç risk almadan kazanıldığı yerler olmuş ve bize sağlık güvenliği vadetmiştir. Bununla birlikte, sağlık güvenliği konusu pandemi şartlarında hem dünyanın hem hayatın yeni ve temel kavramlarından biri olacaktır. Dünyanın, virüsten tam olarak kurtulacağı tarih bilinemediğinden, pandemiyle mücadelenin daha ne kadar süreceği de bilinmemektedir. Bu nedenle hayatı yeniden planlamak gerekmektedir. Yeniden planlanan hayatta, virüse karşı korunma tedbirleri ilk plandadır. Erken umut, tedbirleri önemsiz kılmamalıdır; risk devam etmektedir (7).

Sağlık Bakanlığı, yeni dönemde salgın açısından bazı standartları belirlemek, riskleri önlemek için Kültür ve Turizm, Sanayi ve Teknoloji, Ticaret, Ulaştırma ve Altyapı, Adalet ve İçişleri Bakanlıklarıyla ortak çalışmalar yapmıştır. İş

yerlerinin girişine, 20 Mayıs 2020 tarihinden sonra, o iş yerinde uyulması gereken kuralları gösteren afişler asılmış ve çalışma rehberleri oluşturulmuştur. Ayrıca vatandaşların seyahat etmesi için “Hayat Eve Sığar” mobil uygulamasından HES kodu alması zorunluluğu getirilmiş ve böylece seyahatlerde tüm yolcuların en üst düzeyde güvenliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Bakan Koca, yüksek bir hak olarak tanımladığı sağlık güvenliğinin sağlanmasından kendimizin sorumlu olduğunu belirtmiştir (7).

Türkiye’de normalleşme dönemi ise 1 Haziran 2020 tarihinden itibaren başlamıştır. Bu dönemde, daha önce alınan tedbirlerin çoğu gevşetilmiştir. Ancak buna bağlı olarak ilerleyen günlerde yeniden COVID-19 vaka sayısında artış görülmeye başlanmıştır. Bakan Koca, 3 Haziran 2020 tarihinde, normalleşme sürecinin Türkiye için çok büyük önemi olduğuna dikkat çekmiş; hala tehdidin devam ettiğini ve bu nedenle tedbirlerin alınmasının şart olduğunu belirtmiştir. Planlı bir şekilde normal şartlara dönmeye çalışıldığını hatırlatmıştır. Salgınla mücadelede devletin imkanlarının seferber edildiğini vurgulamış; sağlık altyapısı, hastaneler, yatak kapasitesi, yetişmiş hekimler, bilim insanları ve yönetimle birlikte dünyada başka bir örneği olmayan bir başarının elde edildiğini ifade etmiştir. Artık tedbirlere uyarken, sorumluluk alanı öncekinden çok daha büyüktür ve tedbirlere uymanın, kendimize, devletimize ve milletimize karşı bir ödev olduğunu söylemiştir. Günlük vaka sayısı bin civarına düşmüş ve hastalığın yayılma hızı kesilmiştir. Fakat bu günlerin de kendine özgü şu zorlukları vardır: 1) Salgının sona erdiği inancı 2) Tedavide elde edilen başarıya güvenilerek hastalığın ciddiyetinin unutulması 3) Risk grubunda olanların tedbirleri gevşetmesi. Ayrıca Bakan Koca, hayata

geçirilen kontrollü sosyal hayat uygulamasıyla ikinci dalganın beklenmediğini belirtmiştir. Bakan Koca’ya göre, artık tedbirlere daha ısrarla uyulması gerekmektedir. Yoksa bu süreçte normalleşmeye başlayan her alan, bir risk alanı haline gelecektir (8).

Sağlık Bakanlığı’nın 10 Haziran 2020 tarihli verilerine göre, yeni vaka sayısı 922, vefat eden kişi sayısı 17, toplam yoğun bakımda yatan hasta sayısı 631 ve toplam entübe edilen hasta sayısı 280 olmuştur. Bakan Koca, yeniden tedbirlere uymak gerektiğini vurgulamış, kontrollü sosyal hayatın öneminden bahsetmiş ve riskin devam ettiğini hatırlatmıştır (9). Bir hafta sonra 17 Haziran 2020’de, yeni vaka sayısı 1.429, vefat eden kişi sayısı 19, toplam yoğun bakımda yatan hasta sayısı 745 ve toplam entübe edilen hasta sayısı 306 olmuştur. Bunun üzerine Bakan Koca, karanın görüldüğünü ama denizin hala dalgalı olduğunu söylemiştir. Ekonomik ve sosyal yönden, sürdürülebilir bir mücadele gücü için normalleşme bir zorunluluk olmuştur. Bu süreçte bilinçli, istikrarlı ve kararlı adımlarla ilerlendiği sürece dalgalardan ve dalgalanmalardan korkulmayacağını ifade etmiştir. Son günlerdeki vaka sayısında ve yoğun bakıma alınan hasta sayısındaki değişmelerin de, bu dalgalanmaların yansımaları olduğunu belirtmiştir. Türkiye’nin beklenen sınırdaki olduğunu; bu sınırı aşmamamın vatandaşların elinde olduğunu söylemiştir (10). Sağlık Bakanının 24 Haziran 2020 tarihinde yaptığı basın açıklamasına göre ise, yeni vaka sayısı 1.492, vefat eden kişi sayısı 24, toplam yoğun bakımda yatan hasta sayısı 914 ve toplam entübe edilen hasta sayısı 356 olmuştur. Bakan Koca, koronavirüsle mücadelede son 6 ayda tüm insanlığı ilgilendiren bu sınavı Türkiye’nin başarıyla verdiğini ve bu sayede çok daha iyi bir

noktaya gelineceğini belirtmiştir. Dünya ölçeğindeki bu sağlık krizinde, Türkiye'nin devlet ve millet olarak bu krize gücünün yettiği gösterilmiştir. Bakan Koca, normale dönülmesi içinse, tedbirlere uymanın önemini tekrar vurgulamıştır. Özellikle evin dışında, başka insanlarla bir arada bulunulan ortamlarda koruyucu maske kullanımının zorunlu bir tedbir olduğu üzerinde durmuştur. Buradan hareketle, maskenin takılması ihtiyatlılık değil, mecburiyettir; aynı şekilde maske kullanımı virüse karşı alınacak kişisel bir tedbir değil, ortak bir tedbirdir ve bu tedbir, aynı sosyal ortamda, birbiriyle etkileşim halinde olan kişilerin tamamı tarafından alınmalıdır. Bu nedenle, maske kullanmayan kişinin yakın mesafede sokakta, ortak mekan veya iş yerinde, maske kullananlara karşı sorumluluğu olduğunu; bu durumlarda maske kullanmamanın "kişisel hukukun ihlali" olacağını ifade etmiştir. Ayrıca rehavete kapılmanın, beraberinde riski de getirdiğini belirtmiştir ve 62 il merkezinde maske mecburiyetinin getirildiğini hatırlatmıştır. Virüsün yayılma hızında azalma olmadığını ve buna dair bir bilimsel kanıt da olmadığını söylemiştir. Bu nedenle yaşlıların ve kronik hastalığı olanların halen risk grubu içinde yer aldıklarını ve bu konunun ciddiyetinin farkında olunması gerektiğinin üzerinde durmuş; tekrar tedbirlerin aksatılmaması gerektiğini ve bunun birbirimize karşı bir borç olduğunu belirtmiştir (11). Son olarak, 29 Haziran 2020 tarihinde, yeni vaka sayısı 1.374, vefat eden kişi sayısı 18, toplam yoğun bakımda yatan hasta sayısı 1.018 ve toplam entübe edilen hasta sayısı 375 olmuştur. Uzun zamandır ilk kez yoğun bakımdaki hasta sayısı 1.000'in üzerine çıkmıştır. Bakan Koca, bu verilerle ilgili kendi twitter hesabından bir açıklama yaparak, yatırılarak

tedavi edilen hastalarla yeni taburcu edilen hastaların sayısının dengede olduğunu, yoğun bakımdaki artışın olağan düzeyde olduğunu; fakat vaka sayılarını azaltmada yeterince kararlı ve tedbirlerde dikkatli olunmadığını ifade etmiştir (12).

Türkiye'nin koronavirüsle mücadele sürecine bakıldığında, COVID-19 vakaları, çoğu ülkeden daha sonra görülmeye başlanmıştır. İlk vakalar, Çin, İran ve Avrupa ülkelerinden Türkiye'ye yapılan seyahatler sonucunda ortaya çıkmıştır. Türkiye, kesinleşen ilk COVID vakasının ardından, 10 Ocak 2020 tarihinde kurulan Bilim Kurulu'nun tavsiyeleri doğrultusunda çeşitli önlemler almaya başlamış, sağlık sisteminin pandemi karşısında yönetilmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Türkiye'nin aldığı önlemler arasında, öncelikli olarak pozitif olduğu tespit edilen kişilerin temas kurduğu kişilerin araştırılması ve izole edilmesi, sokağa çıkma yasağı uygulamaları, eğitim kurumlarının kapatılması, futbol maçları, tiyatrolar, sinemalar ve toplu ibadet etkinlikleri gibi toplulukları biraraya getiren etkinliklerin yasaklanması bulunmaktadır. Bununla birlikte, acil olmayan ameliyatlara ve diş sağlığı ile ilgili tıbbi müdahaleler ertelenmiş, hastanelerin yoğun bakım üniteleri COVID-19 vakaları için uygun hale getirilmiştir. Her ilde Pandemi Hastaneleri belirlenmiş, olası ve doğrulanmış vakaların tümü bu hastanelerde kabul edilerek tedavi edilmeye başlamıştır (1).

Vakaların artması sonucunda Sağlık Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı'nın aldığı önlemler artmış, ülke çapında haftasonları sokağa çıkma yasağı getirilmesinin yanı sıra, riskin yüksek olduğu şehirlerde 65 yaş ve üzeri ile 20 yaş altındaki vatandaşlar için sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır.

Toplu taşıma araçlarında %50 kapasiteyle yolcu taşıma, havayolları taşımacılığında seyahat kısıtlılıkları getirilmiş, belirli ülkeler ile uçuşlar durdurulmuş, sosyal mesafenin sağlanmasına yönelik uygulamalar başlatılarak önleyici tedbirler alınmıştır. Bunun yanı sıra, yüksek risk taşıyan ülkelere gelen kişilerin kendini 14 gün boyunca izole etmesi ve semptomlarını gözlemesi, semptomların ortaya çıkması durumunda Sağlık Bakanlığı'na bildirim yapılması istenmiştir. Alınan önlemler sadece deniz, kara, hava yolları ve limanlardaki giriş çıkışların kontrolü ile sınırlı kalmamış, bakım evleri, cezaevleri, yurtlar, oteller, restoranlar, alışveriş merkezleri, sinemalar, tiyatrolar, otobüs ve tren istasyonlarında da bulaşı engellemek amacıyla önlemler alınmıştır (1).

COVID-19 tanısı almış hastalara verilecek sağlık hizmeti sunumuna yönelik de pek çok uygulama başlatılmış, Bilim Kurulu'nun önerileri doğrultusunda yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu uygulamalar arasında, sağlık personellerinin eğitilmesi, personele kişisel koruyucu ekipman (KKE-PPE) sağlanması, yoğun bakım gerektiren elektif cerrahilerin iptal edilerek yoğun bakım ünitelerinin kapasitelerinin artırılması bulunmaktadır. Hastanede yatış gerektirmeyen COVID-19 hastalarının izole edilmesi ve takibi, bu hastaların temas kurduğu kişilerin karantina altına alınması alınan diğer önlemler arasında sayılabilir (1).

Farklı ülkelerde bulunan Türk vatandaşlarının ülkeye geri getirilmesi sırasında da bazı önlemler alınmış, bu kişilerin nazofarinksinden alınan sürüntü

örnekleri 3., 10. ve 14. günlerde polimeraz zincir reaksiyonu (PCR) testi yapılarak detaylı tıbbi incelemeye tabi tutulmuştur. İlk olarak 32 Türk, 6 Azerbaycan, 3 Gürcistan ve 1 Arnavut vatandaşı Çin'den Türkiye'ye getirilmiş, bu kişilerde COVID-19 semptomlarına rastlanmamıştır. Mart ayında Ümre'den Türkiye'ye dönen kişiler de yedi ilde (Ankara, Eskişehir, Konya vb.) boşaltılan öğrenci yurtlarına yerleştirilerek karantina altına alınmıştır. Benzer şekilde, İtalya, İspanya, Almanya, Tunus, Lübnan, Azerbaycan, Ukrayna ve Kazakistan gibi çeşitli ülkelere Türkiye'ye getirilen 4,821 kişi, Avrupa'da yaşayan 3,358 öğrenci de karantina için boş öğrenci yurtlarına ve devlete ait binalara yerleştirilmiştir (1).

Bunlara ek olarak, Türkiye 2006 yılında influenza salgını için oluşturduğu ve 2009 yılında İnfluenza-A pandemisinde kazanılan tecrübeler sonrasında güncellediği Türkiye Ulusal Pandemi Planını (İnfluenza Pandemisi Ulusal Acil Durum Eylem Planı)¹, influenza ile benzer yolla bulaşan COVID-19 için de kullanmıştır (1).

Türkiye'de COVID-19 pandemisi ile mücadele amacıyla Sağlık Bakanlığı tarafından 24/7 saat çalışacak ekipler ve Halk Sağlığı Acil Durum Operasyon Merkezinde COVID-19 için Bilim Kurulu oluşturulmuştur. Bu kurul tarafından hazırlanan COVID-19 risk değerlendirmesi ve COVID-19 Kılavuzu-Vaka Rapor Formu ile ülke genelinde COVID-19 vakası şüphesi olan durumların yönetilmesinde standart bir yaklaşım yakalanması amaçlanmıştır. Varolan bilimsel ve uluslararası gelişmeler, Dünya Sağlık Örgütü'nün

¹ Türkiye Ulusal Pandemi Planı, Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde hazırlanmış, 2019/5

sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

(WHO) açıklamaları ve hastalığın ilerleme sürecine bağlı olarak sürekli güncellenen kılavuzlara, risk değerlendirme algoritmalarına, vaka rapor formlarına, kişisel koruyucu ekipman ile ilgili düzenlemelere, tedavi algoritmalarına ve diğer ilgili tüm belgelere Türkiye Sağlık Bakanlığı web sayfasından erişilebilmektedir (1).

Farklı iletişim kanalları üzerinden ve sosyal medya kullanılarak hastalığın önlenmesi ve genel hijyen kuralları ile ilgili bilgiler de toplum ile paylaşılmış, Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca hemen hemen her gün, COVID-19 ile ilgili verileri, Koronavirüs Bilim Kurulu'nun tavsiyelerini ve süreç ile ilgili mevcut durumu aktarmıştır (1).

Türkiye, COVID-19 vakalarının tespiti ve kontrolü için sağlık bilgi teknolojilerini kullanmakta, Halk Sağlığı Yönetim Sistemi (HSYS) üzerinden her vakayı ayrı ayrı takip etmektedir. Olası tüm COVID-19 vakaları, yurt dışından gelen kişiler ile bu kişilerin temas halinde bulunduğu kişilerin kimler olduğu takip edilmekte, bu şekilde hastalığın yayılması kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Aynı zamanda, COVID-19 vakalarının erkenden tespit edilebilmesi amacıyla filyasyon ekipleri oluşturulmuş ve vatandaşlar gözlem altına alınmıştır (1).

COVID-19 pandemisi ile birlikte eğitim ve iş yaşamında da yeni düzenlemeler yapılmış, varolan uygulamalar değiştirilmiştir. Bilgi iletişim teknolojileri bu değişimin merkezinde yer almış, özellikle eğitim alanında, 16 Mart 2020 tarihinde geçici süreyle kapatılan eğitim kurumlarındaki eğitimler çevrimiçi (online) olarak uzaktan verilmeye başlanmıştır. İş yaşamında ise esnek çalışma düzenine geçilmiş, evden çalışma ya da

nöbetleşe çalışma şeklinde yeni bir çalışma düzeni getirilmiştir. Toplumda yüksek risk grubuna giren, kronik hastalığı olanlar, 60 yaş üzeri kişiler, gebe kadınlar, dezavantajlı gruplar da idari izinli sayılmıştır (1).

Karantina sürecinde devletin farklı uygulamaları söz konusu olmuş, sokağa çıkamayan kişilerin gıda, sağlık ve alışveriş gibi ihtiyaçları polis, jandarma ve belediyeler tarafından karşılanmıştır. Ayrıca, kişilerin ihtiyaçlarının karşılanması için devlet tarafından Vefa Sosyal Destek Grubu oluşturulmuş, "Biz Bize Yeteriz Türkiyem" kampanyası başlatılmıştır. Devlet desteğinin ötesinde vatandaşlar da ihtiyacı olan kişilere bireysel yardımlarda bulunarak dayanışma sağlamıştır. Mülteci/göçmenler/geçici koruma statüsü altında olanlar da bu süreçte sağlık hizmetlerinden yararlanmış, kendileri için oluşturulan Sağlık Merkezlerinde hastalığın önlenmesi ve bireysel alınacak önlemler konusunda eğitim almışlardır. Buna ek olarak, COVID-19 için hazırlanan bilgilendirici kılavuzlar farklı dillere çevrilmiş, sosyal sigortası olmayan kişilerin sağlık hizmetine erişiminin sağlanması için de düzenlemeler yapılmıştır (1).

COVID-19 pandemisi Türkiye'de çeşitli ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunları beraberinde getirmektedir. Uzun süre sokağa çıkamayan kişilerin fiziksel, ruhsal ve ekonomik problemler ile karşılaşması bu sürecin doğal bir sonucu olmuştur. Özellikle, sokağa çıkma yasağı nedeniyle fiziksel aktivitede bulunamayan 65 yaş üstü kişilerde başka sağlık problemlerinin ortaya çıkabileceği ve yaşama aktif katılmadıklarından dolayı da depresyon gibi psikolojik rahatsızlıklarla baş etmek zorunda

kalabilecekleri ile ilgili tartışmalar gündeme gelmiştir. Öte yandan, 65 yaş üstü kişilerle bir arada yaşayan ancak çalışmak zorunda oldukları için veya başka nedenlerle sokağa çıkabilen kişiler de COVID-19 taşıyıcısı olabilmeleri nedeniyle bu yaş grubu için risk oluşturmuştur.

Bu süreçte, işini kaybeden kişilerin yaşadıkları ekonomik sıkıntılar, hastalık ve pandemi ile ilgili yayılan yanlış bilgiler, bu bilgilerin toplumda paniğe ve ayrımcılığa neden olması, Bilim Kurulu kararlarının toplum ile paylaşılmamasının toplumda güven eksikliği oluşturması da tartışılan konular arasındadır.

Geçmişe bakıldığında, COVID-19 pandemisi öncesinde de Dünyada ve Türkiye’de çeşitli sağlık krizleri yaşanmış, ulusal ve uluslararası düzeyde farklı tecrübeler kazanılmıştır. Türkiye açısından değerlendirildiğinde, Sağlık Bakanlığı ve devletin diğer organları, sivil toplum örgütleri ve yerel topluluklar tarafından bu gibi kriz durumlarında hızlı reaksiyon verebilmek kritik önem taşımıştır (1).

Günümüze gelindiğinde, politik, sosyal ve sosyo ekonomik sonuçları olan COVID-19 pandemisi ile mücadelede Türkiye’nin tüm sektörlerle iş birliği yapması gerekliliği öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, süreci iyi yöneten ülkelerin tecrübelerinden yararlanılmalıdır. Singapur, Çin ve Güney Kore’nin hastalığın kontrolü ve sürecin yönetilmesinde örnek alınabilecek ülkeler oldukları görülmektedir. Türkiye bu ülkelerin izlediği süreç yönetimi yöntemlerinden hareketle, kendi önceliklerini belirlemeli, test yapmaya devam etmeli, her hastaneye zamanında yeterli kişisel koruyucu ekipmanları temin etmeli, sağlık çalışanları için uygun çalışma ortamları ve

saatleri belirlemelidir (1).

Ulusal eylem planlarının iyi hazırlanmış olması ve bunların etkin uygulanması, sağlık çalışanlarının eğitilmesi, bu alanda gerekli olan uzmanların yetiştirilmesi ile birlikte hastalığın yayılımının azalması ve önlenmesinin devlet tarafından sağlanması gerekmektedir. Tahliye ve karantina işlemlerinin de detaylı şekilde hazırlanması pandeminin sosyal, ekonomik ve psikolojik sonuçlarının yönetiminde önem kazanmaktadır (1).

Yeni ortaya çıkacak bir pandemi durumunda kullanılmak üzere iyi hazırlanmış ulusal bir pandemi planı oluşturulmuş olmalı, bu planın etkin uygulanması için iyi eğitilmiş sağlık çalışanları ve uzmanları ile özellikle yoğun bakım üniteleri, enfeksiyon hastalıkları, halk sağlığı uzmanları ve epidemiyologlarla birlikte hareket edilmelidir. Pandemi sırasında olabilecek en kötü senaryoya göre ortaya çıkan olasılıklar dikkatle değerlendirilmeli, sağlık hizmetlerinin devamlılığının sağlanması açısından sağlık politikalarının yeniden gözden geçirilmesi ve yeni stratejilerin neler olabileceğinin tartışılması gerekmektedir (1).

Kaynaklar

1. Coşkun S, Ünsal ÇZ, Büken NÖ, Covid 19 in Turkey, UNESCO Bioethical Voices, Newsletter, Issue 20. June 2020
2. T.C. Sağlık Bakanlığı, Türkiye Günlük Koronavirüs Tablosu, 29 Haziran 2020, Erişim: <https://covid19.saglik.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 29.06.2020.
3. T.C. Sağlık Bakanlığı, Yayılımı Önlerken Başarılı Tedaviye Zemin ve İmkan

- Oluşturduk, 29 Nisan 2020, Erişim: <https://www.saglik.gov.tr/TR,65339/yayili-mi-onlerken-basarili-tedaviye-zemin-ve-imkan-olusturduk.html> Erişim Tarihi: 29.06.2020.
4. T.C. Sağlık Bakanlığı, Bakan Koca DSÖ'ye Türkiye'nin Covid-19 Mücadelesini Anlattı, 30 Nisan 2020, Erişim: <https://www.saglik.gov.tr/TR,65370/bakan-koca-dsoye-turkiyenin-covid-19-mucadelesini-anlatti.html> Erişim Tarihi: 29.06.2020.
5. T.C. Sağlık Bakanlığı, Türkiyemiz Koronavirüse Karşı Mücadelesinde İlk Dönemi Tamamlamıştır, 6 Mayıs 2020, Erişim: <https://www.saglik.gov.tr/TR,65452/turkiyemiz-koronaviruse-karsi-mucadelesinde-ilk-donemi-tamamlamistir.html> Erişim Tarihi: 29.06.2020.
6. T.C. Sağlık Bakanlığı, Sosyal Hayatımızı Kontrol Altına Alırsak Güzel Günler Göreceğiz, 13 Mayıs 2020, Erişim: <https://www.saglik.gov.tr/TR,65592/sosyal-hayatimizi-kontrol-altina-alirsak-guzel-gunler-gorecegiz.html> Erişim Tarihi: 29.06.2020.
7. T.C. Sağlık Bakanlığı, Koronavirüse Karşı Mücadelemiz, Yakın Dönemlerdeki En Büyük Seferberliğimizdir, 20 Mayıs 2020, Erişim Adresi: <https://www.saglik.gov.tr/TR,65622/korona-viruse-karsi-mucadelemiz-yakin-donemlerdeki-en-buyuk-seferberligimizdir.html> Erişim Tarihi: 29.06.2020.
8. T.C. Sağlık Bakanlığı, Tedbirlere Uyum Kendimize Devletimize ve Milletimize Karşı Bir Ödevdir, 3 Haziran 2020, Erişim Adresi: <https://www.saglik.gov.tr/TR,65876/tedbirlere-uyum-kendimize-devletimize-ve-milletimize-karsi-bir-odevdir.html> Erişim Tarihi: 29.06.2020.
9. T.C. Sağlık Bakanlığı, Son Vakayı En Kısa Zamanda Görmek, Tedbirlere Uyumla Mümkündür, 10 Haziran 2020, Erişim: <https://www.saglik.gov.tr/TR,65966/son-vakayi-en-kisa-zamanda-gormek-tedbirlere-uyumla-mumkundur.html> Erişim Tarihi: 29.06.2020.
10. T.C. Sağlık Bakanlığı, Bakan Koca Koronavirüse İlişkin Son Durumu Değerlendirdi, 17 Haziran 2020, Erişim: <https://www.saglik.gov.tr/TR,66024/bakan-koca-koronaviruse-iliskin-son-durumu-degerlendirdi.html> Erişim Tarihi: 29.06.2020.
11. T.C. Sağlık Bakanlığı, Maske Kullanmamak Kişisel Hukukun İhlalidir, 24 Haziran 2020, Erişim: <https://www.saglik.gov.tr/TR,66086/maske-kullanmamak-kisisel-hukukun-ihlalidir.html> Erişim Tarihi: 29.06.2020.
12. Twitter, Dr. Fahrettin Koca @drfahrettinkoca, 29 Haziran 2020, Erişim : <https://twitter.com/drfahrettinkoca/status/127764879975043072> Erişim Tarihi: 29.06.2020.